

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र
फैसला
070-CI-0336
मुद्दा: मोही लगत कट्टा।

काठमाडौं जिल्ला, मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ बस्ने स्व. किशोरकुमार पुनरावेदक
खनालको मु.स. गर्ने निजको पत्नी वर्ष ४५ की इन्दिरा ढुङ्गाना खनाल-----१ वादी

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ बस्ने स्व. विपक्षी
तुल्सीनारायणको छोरा कृष्णनारायण श्रेष्ठ-----१ प्रतिवादी

शुरु तहमा फैसला गर्ने: भूमिसुधार अधिकारी श्री दिनेशप्रसाद शर्मा
भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौं

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री टिकाबहादुर हमाल
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशराम मिश्र
पुनरावेदन अदालत पाटन

पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०७०।१।२ मा भएको फैसला उपर न्याय
प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) अनुसार प्रतिवादीको तर्फबाट पुनरावेदन परी पेश हुन
आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार रहेको छ ।

काठमाडौं जिल्ला, मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(ग) कि.नं. ११४ कित्ताकाट भई कायम भएको कि.नं. ३०५ को आफ्नो नाममा दर्ता कायम रहेको ०-५-२-० रोपनी जग्गाको मोही महलमा स्व. तुल्सीनारायण श्रेष्ठ नाम जनिन गएको रहेछ । तुल्सीनारायण श्रेष्ठ को हुन कहाँ बस्छन् केही थाहा छैन । निज तुल्सीनारायण श्रेष्ठ मोही भएको भए उक्त जग्गामा जोतकमोद गर्ने थिए । जग्गाधनीलाई बाली नबुझाएको र मोहीको दायित्व समेत निर्वाह नगरेकोले मोही र निजको हकवाला कसैको पनि उक्त जग्गामा जोतभोग हक कायम रहन सक्दैन । कानून बमोजिम पुरा गर्नुपर्ने कुनैपनि दायित्व पुरा नगरेको हुँदा स्वेस्तामा रहेको मोही लगत भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१)(ग) अनुसार कट्टा गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको तर्फबाट भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंमा पेश भएको निवेदन माग दावी ।

विपक्षीले दावी लिएको जग्गा म आफूले नै जोतकमोद गरी आएको जग्गा भएको हुँदा मोही नामसारी माग गरी यसै कार्यालयमा छुट्टै निवेदन दिइसकेको हुँदा दावी अनुसार मोही लगत कट्टा हुने होइन । वादीको झुठा निवेदन दावी खारेज गरी श्रेस्तामा रहेको बाबुको मोहीयानी हक यथावत कायम राखी मेरो नाममा नामसारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीको तर्फबाट पेश भएको प्रतिउत्तर जिकिर ।

यस मुद्दाका प्रतिवादी वादी तथा वादी प्रतिवादी भै चलेको लगाउको मोही नामसारी मुद्दामा मोहीले जग्गा नकमाएको हुँदा मोही नामसारी नहुने ठहरी आजै फैसला भएकोले माग दावी बमोजिम उपरोक्त कि.नं. ३०५ को जग्गाको मोही लगत कट्टा हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंको मिति २०६८।९।२४ को फैसला ।

सर्जमिनबाट मोहीका सन्तानहरु भारतमा बसोबास गर्ने र जग्गा प्रतिवादीकै जोतभोगमा रहेको बुझिएको भन्ने आधारलाई फैसलाको निर्णयाधार मान्न मिल्दैन । सर्जमिन गर्दैमा र उक्त सर्जमिनमा उल्लेख हुँदैमा भूमिसुधार कार्यालयमा रहेको मोहीको अनुसूची, नापी नक्सा, फिल्डबुक तथा मालपोत कार्यालयमा रहेको दर्ता स्वेस्ता र मोठमा उल्लेखित अकाट्य कानूनी हक हरण हुन सक्दैन । शुरु भूमिसुधार कार्यालयले मैले निवेदनसाथ पेश गरेको नागरिकताको प्रमाणपत्र, अधिकृत वारेशनामा समेतलाई उपेक्षा गरी सो सर्जमिन व्यहोरालाई आधार मानी

गरेको निर्णय पूर्वाग्रही छ । विपक्षीले यदि म विदेशमा नै रही बेपत्ता भएको भए त्यतिबेलै भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१)(ग) अनुसार सो मितिले २५ दिन भित्रै तोकिएको अधिकारी छेउ लिखित सूचना दिने थिए । त्यसरी सूचना दिने काम विपक्षीबाट भएको छैन । तसर्थ, प्रचलित कानून, सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धात तथा मिसिल संलग्न प्रमाणलाई उपेक्षा गरी गरिएको पूर्वाग्रहयुक्त निर्णय उल्टी गरी मेरो प्रतिउत्तर जिकिर बमोजिम मेरो नाउँमा मोही लगत यथावत राखी शुरु फैसला उल्टी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६९।२।७ मा पुनरावेदन अदालत पाटनमा प्रतिवादीको तर्फबाट पेश भएको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा यसै लगाउको दे.पु.नं. २३४२ को मोही नामसारी मुद्दामा प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा समेत मुलुकी ऐन अ.ब. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीलाई झिकाई आए वा अवधि व्यतित भएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।६।१० को आदेश ।

यसै लगाउको यिनै वादी प्रतिवादीहरु समेत भएको सम्बत् २०६९ सालको दे.पु.नं. १२५३ को मोही नामसारी मुद्दामा मोही नामसारी नहुने गरी भएको भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंको फैसला उल्टी भै काठमाडौं जिल्ला मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(ग) कि.नं. ३०५ समेतको जग्गाको मोही पुनरावेदक कृष्णनारायण श्रेष्ठको नाममा नामसारी हुने गरी आज यसै इजलासबाट फैसला भएकोले उक्त मोही नामसारी मुद्दाको फैसला ठहर खण्डमा विवेचित आधार प्रमाण समेतबाट प्रस्तुत मुद्दामा समेत मोही लगत कट्टा गर्ने गरी भएको भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंको मिति २०६८।९।२४ को फैसला मिलेको नदेखिँदा उक्त फैसला उल्टी हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।१।२ को फैसला ।

भूमि सम्बन्धी ऐन अनुसार मोही हुन विवादित जग्गा कमाएकै किसान हुनु पर्दछ । तर प्रस्तुत मुद्दामा विपक्षीले ३५ सौ वर्ष देखि सो जग्गा नकमाई म आफैले खेती किसानी गरी आएको अवस्था छ । सोही कारण मैले उक्त मोही लगत कट्टा गर्नका लागि मिति २०६८।६।९ मा निवेदन दिएको हुँ । स्थलगत रुपमा भएको सर्जिमिनमा विवादित जग्गाको जोतकमोद विपक्षीले नभई मैले नै गरी आएको भन्ने उल्लेख छ । भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २५(१) अनुसार कुनै जग्गावालाको जग्गा मोहीको हैसियतले कमाई आएको भएमा मात्र जग्गाधनीले पत्याएको मानिसलाई मोहीयानी हक प्राप्त हुने हो । जस अनुसार विपक्षीले जग्गा नै नकमाएको अवस्था हुँदा स्वेस्ता प्रमाणको आधारमा मोही लगत कट्टा हुने अवस्था भै कट्टा गर्ने गरी गरिएको शुरु निर्णय बिना आधार र कारण उल्टी गरी दावी नपुग्ने भनी भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।१।२ को फैसला मिलेको नहुँदा उक्त फैसला उल्टी गरी शुरु फैसला सदर कायम गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदक इन्दिरा ढुङ्गाना (खनाल) को तर्फबाट यस अदालत समक्ष परेको पुनरावेदन पत्र ।

नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक वादीका तर्फबाट उपस्थित अविनासकुमार प्याकुरेलको बहस समेत सुनी मिसिल संलग्न प्रमाण कागजहरूको अध्ययन गरी दावी अनुसार लगत कट्टा गर्ने गरी गरेको शुरु फैसला उल्टी गर्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिले नमिलेको के रहेछ निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

यसमा पुनरावेदक इन्दिरा ढुङ्गानाले मिति २०६८।६।९ मा आफ्नो नाउँमा कायम रहेको कि.नं. ३०५ को क्षेत्रफल ०-५-२-० जग्गा आफै जोत कमोद गर्ने हुँदा मोही महलमा जनिन गएको तुल्सीनारायण श्रेष्ठको लगत कट्टा गरिपाउँ भन्ने दावी लिई निवेदन दिएकोमा भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँबाट निवेदन दावी अनुसार मोही लगत कट्टा गर्ने निर्णय गरेको पाइन्छ । सो निर्णय उपर प्रतिवादीको तर्फबाट परेको पुनरावेदनमा पुनरावेदन अदालतले दावी नपुग्ने ठहर गर्दै शुरु फैसला उल्टी गरे पश्चात वादीको तर्फबाट यस अदालत समक्ष पुनरावेदन परेको पाइन्छ ।

यसै लगाउको यीनै वादी प्रतिवादीहरु समेत भएको ०७०-सी-०३३५ नं. को मोही नामसारी मुद्दामा मोही नामसारी नहुने गरी भएको शुरु भुमिसुधार कार्यालय काठमाडौंको फैसला उल्टी गरी मोही तुल्सीनारायण श्रेष्ठको मोही हक निजका छोरा कृष्ण नारायण श्रेष्ठका नाममा नामसारी हुने ठहरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला आज यसै इजलासबाट सदर भएको र उक्त फैसलामा यस मुद्दामा दावी लिईएको कि नं ३०५ को जग्गामा रहेको मोहीयानी हक समेत नामसारी हुने भनी उल्लेखित तथ्यमा विवेचना भई न्यायिक निरूपण भईसकेको परीप्रेक्ष्यमा सोही मुद्दासँग अन्तरप्रभावी प्रस्तुत मुद्दामा मोही लगत कट्टा गर्ने गरी फरक निर्णय गर्न मिल्ने देखिएन ।

तसर्थ लगाउको ०७०-सी-०३३५ नं. को मुद्दामा उल्लेख भएको आधार र कारण समेतबाट प्रस्तुत मुद्दामा मोही लगत कट्टा हुने अवस्था नदेखिदा शुरु फैसला उल्टी गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०७०।१।२ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । प्रस्तुत दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: चन्द्रप्रकाश तिवारी

कम्प्यूटर: रानु पौडेल

इति सम्बत् २०७२ साल जेष्ठ महिना २२ गते रोज ६ शुभम्..... ।